

LIMBA VORBITĂ - PILON AL IDENTITĂȚII UNUI POPOR

SPOKEN LANGUAGE – THE PILLAR OF A NATION'S IDENTITY

[https://doi.org/10.52327/1813-8489.2022.3\(115\).11](https://doi.org/10.52327/1813-8489.2022.3(115).11)

CZU: 81-25:342.57

Cristina TULBU-FRUNZE,
doctorandă,
Academia de Administrare Publică

SUMMARY

In this study, the author characterizes the ethnic groups that have been living together for many years in the space of Moldova, in peace and quiet, working together to solve everyday problems. Updating the data of the 2014 Population Census, the author recalls the discussions of politicians, who, using the formation of the two camps: Romanian speakers and those who continue to speak the Moldovan language and mainly Russian, promote their group political interests. Thus dividing society. The scientific interest of the author is: the integration of the representatives of the ethno-cultural groups in the national educational system, leads her to the conclusion: the knowledge of the Romanian language by the representatives of the minority groups, the advanced level of their culture, will contribute to the sustainable development of the Republic of Moldova, to the strengthening of the cohesion of the society.

Keywords: Romanian language, Russian language, minority ethnic group, identity, law.

REZUMAT

În acest studiu autoarea caracterizează grupurile etnice care conviețuiesc de mai mulți ani în spațiul Moldovei, în pace și liniște, conlucrând în soluționarea problemelor cotidiene. Actualizând datele Recensământului populației din 2014, autoarea amintește despre discuțiile politicianilor, care, folosindu-se de formarea celor două tabere: vorbitori de limbă română și a celor care vorbesc în continuare limba moldovenească și în principal limba rusă, își promovează interesele politice de grup. Astfel dezbinând societatea. Interesul științific al autoarei este: integrarea reprezentanților grupurilor etno-culturale în sistemul educațional național, o conduce către concluzia: cunoașterea limbii române de către reprezentanții grupurilor minoritare, nivelul avansat al culturii lor va contribui la dezvoltarea durabilă a Republicii Moldova, la fortificarea coeziunii societății moldovenești.

Cuvinte-cheie: limba română, limba rusă, grup etnic minoritar, identitate, lege.

Introducere. Prezența mai multor comunități etnice și lingvistice în Moldova este de o tradiție lungă, care a contribuit la formarea poporului moldav. În acest spațiu mioritic: moldovenii, precum și rușii, ucrainenii, găgăuzii, bulgarii, evreii, romii și reprezentanții altor grupuri etnice au conviețuit în mod pașnic. Drept rezultat, Moldova a fost caracterizată, la nivel local, prin pace și înțelegere interetnică. Componenta etnică a Moldovei a devenit ceea ce este astăzi drept urmare a unui șir de evenimente istorice cheie, care sunt contestate în mod aprig până la momentul de față. Suzeranitatea Imperiului Otoman (sec. XV - XVIII), Imperiul Rus (1812-1918) și Uniunea Sovietică (1940-1991) și-au lăsat amprenta în conturarea coloritului etnic actual al Republicii Moldova.

Recensământul populației și locuințelor 2014 a înregistrat, la dorința și la libera declarație a persoanelor, date despre etnie, limba maternă, limba vorbită de obicei și religie. Astfel, informația privind etnia este disponibilă momentan pentru 2 754, 7 mii persoane (98,2% din totalul populației recensate). În așa mod, 75,1% din populația țării s-au declarat moldoveni, 7,0 % - români, 6,6 % - ucraineni, 4,6 - găgăuzi, 4,1% - ruși, 1,9% - bulgari, 0,3% - romi, iar alte etnii constituind 0,5% din populație [9].

Români sau moldoveni? Dezintegrarea URSS a fost însoțită de o polarizare a populației din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească în baza criteriilor etno-lingvistice. În noile state independente (cu excepția Federației Ruse), limba rusă a devenit o limbă

minoritară. Totuși, spre deosebire de țările baltice și Caucaz, în Republica Moldova s-a înregistrat nu doar o scindare între minorități și majoritate, dar și o ruptură în grupul majoritar între moldoveni și români, precum și între cei care numesc limba – moldovenească și cei care insistă că unica denumire corectă a limbii este româna. Mișcarea social-politică care viza renașterea națională la sfârșitul anilor '80 ai secolului trecut, a susținut dezbaterile cu referire la identitate și limbă, divizând moldovenii în două grupe ireconciliabile: „Noi suntem români” vs „Moldovenii sunt diferiți de români”. Comunitățile etno-culturale tradiționale au aderat la tabăra „moldovenilor”, temându-se de faptul că identitatea „românească” este un pas înainte spre unificarea Moldovei cu România. Până la moment încă nu s-a ajuns la un numitor comun privind identitatea de bază a populației Republicii Moldova – moldovenească sau românească? [1].

Dezbaterile privind denumirea limbii de stat lasă puțin spațiu pentru careva soluții de compromis. Tabăra pro-română cere înlocuirea „limbii moldovenești” cu „limba română”. Cei care în mod vocal se opun acestei schimbări insistă asupra apărării „limbii moldovenești” și prezintă situația ca o luptă pentru supraviețuirea Moldovei ca un stat independent. Conform recensământului din 2014, 23,3% numesc româna ca fiind limba lor maternă, iar 57% o numesc limbă moldovenească. Reprezentanții comunităților etno-culturale, fără a ține cont de faptul dacă vorbesc limba sau nu, în cea mai mare măsură preferă să o numeas-

că în mod colocvial – limba moldovenească. Aceste rezultate le explicăm prin greșeala pe care o fac cei care reduc denumirea limbii la „amenințările” existenței statului nostru. Pe parcursul mai multor decenii, politica statului sovietic a falsificat, a ignorat identitatea moldovenilor, înlocuind-o cu formula „om sovietic”. Totodată, amintim că limba vorbită reprezintă pilonul identității unui popor. Ce înseamnă a nu-ți cunoaște identitatea? În opinia noastră, înseamnă a te pierde în societatea polietnică, caracteristică definitorie a societății moldovenești. La „argumentele” aduse de grupul stataliștilor, opunem concepția științifică despre originea romană a limbii române, civilizație cu care au comunicat și strămoșii noștri – geții și dacii.

În ceea ce privește limba rusă, Legea din 1989 cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul RSS Moldovenești recunoaște statutul acesteia ca limbă de comunicare interetnică [5]. La 21 ianuarie 2021, Curtea Constituțională a pronunțat Hotărârea nr.4 pentru controlul constituționalității Legii nr. 234 din 16 decembrie 2020 cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul Republicii Moldova. Curtea a subliniat faptul că prevederile articolului 13 din Constituție recunosc doar o singură limbă de stat și nu conțin sintagma „limbă de comunicare interetnică”. Statutul constituțional al limbii de stat tocmai implică funcția limbii de stat de a fi limba de comunicare între toți cetățenii Republicii Moldova, indiferent de originea lor etnică. În acest sens, sunt și prevederile articolului 10 alin. (1) din Constituție, conform cărora

statul are ca fundament unitatea poporului Republicii Moldova, care este patria comună și indivizibilă a tuturor cetățenilor săi.

În pofida acestui fapt, Legea contestată acorda limbii ruse un statut similar cu cel al limbii de stat. Acest statut se observă din articolul 2 alin. (2) din Lege, care menționează că limba rusă este limbă de comunicare interetnică pe teritoriul Republicii Moldova, folosindu-se la același nivel cu limba de stat. În pofida prevederilor legale, rusa a rămas de facto a doua limbă în țară pe tot parcursul anilor de independență. Circa o cincime din populație consideră limba rusă ca limba lor natală. Toate actele normative emise de autoritățile publice centrale sunt traduse în limba rusă [6].

În opinia noastră, este o abordare normală în bazele legale ale funcționării limbii de stat și limbii ruse pe teritoriul Republicii Moldova. În articolul 1 Legea stipulează: „Ca limbă de stat, limba rusă se folosește în toate sferele vieții politice, economice, sociale și culturale și îndeplinește în legătură cu aceasta funcțiile limbii de comunicare interetnică pe teritoriul republicii. RSS Moldovenească garantează tuturor locuitorilor din republică învățarea gratuită a limbii de stat la nivelul necesar pentru îndeplinirea obligațiilor de serviciu” [5].

Acest subiect în istoria Republicii Moldova are o importanță majoră, dacă ne amintim că interpretarea lui incorectă a stat la baza conflictului de la Nistru, la pierderea integrității statului nostru. Și astăzi suntem amenințați pe nedrept de oficialii Federației Ruse că în caz de ignorare a drepturilor vor-

bitorilor de limbă rusă din partea stângă a Nistrului sau autonomia Găgăuză, agresorul secolului XXI va interveni și în țara noastră [3]. În realitatea politică, socială din Republica Moldova, stat democratic în proces de consolidare instituțională, este respectat dreptul cetățenilor la opinie, la libera circulație. Există multe informații și practici despre încălcarea drepturilor populației majoritare, mai ales când trecem „frontiera” în partea estică a țării, când actele legale și deținătorii lor sunt apreciați ca străini, ca fiind cetățeni ai altor state.

Totodată, autoritățile locale cu o populație majoritară de rezidenți ruși, ucraineni sau bulgari pot adopta acte locale în limba lor cu o traducere ulterioară în limba de stat [4]. Instanțele de judecată utilizează limba de stat drept limbă de bază. Dacă părțile convin asupra utilizării altei limbi, aceasta poate fi utilizată pe parcursul procedurii [2]. Totuși, acest fapt a devenit din ce în ce mai dificil, deoarece accesul la procedurile judiciare într-o altă limbă decât româna este limitat. Cetățenii pot utiliza limba rusă pentru corespondența cu administrația publică locală și centrală și pot adresa petiții în limba rusă către autoritățile publice. În cadrul sesiunilor parlamentare se oferă traducere pentru deputații care nu vorbesc limba de stat. Proiectele de legi sunt prezentate în ambele limbi: cea de stat și limba rusă. Deputații care prezintă proiecte de legi în limba rusă sau limba de stat, urmează să traducă proiectul în cealaltă limbă în cadrul Secretariatului Parlamentului [5].

În perioada 20-29 iunie 2016, Raportorul Special pentru problemele

minorităților, Rita Izsák-Ndiaye, a efectuat o vizită oficială în Republica Moldova. Ea a vizitat Chișinăul și diverse regiuni și localități cu populații minoritare, inclusiv Unitatea Teritorială Autonomă Găgăuzia, Bălți, Chetrosu, Edineț, Hincăuți, Orhei, Otaci, Schinoasa, Soroca, Taraclia și regiunea transnistreană a Republicii Moldova. Ea a avut consultări la scară largă cu sute de reprezentanți ai părților interesate, inclusiv miniștri și oficiali guvernamentali de rang înalt de la Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene, Ministerul Educației, Ministerul Justiției, Ministerul Muncii și Protecției Sociale, Ministerul Culturii, bașcanul adjunct al Găgăuziei și autoritățile de facto din regiunea transnistreană a Republicii Moldova. Ea s-a întâlnit cu reprezentanți ai Biroului Relații Interetnice, Consiliului Egalității, Biroului Avocatului Poporului, Procuraturii Generale, Biroului Național de Statistică și ai Curții Constituționale. Ea a avut consultări cu reprezentanți ai societății civile și ai comunităților de minorități, lideri religioși, actori politici, membri ai comunității diplomatice, reprezentanți ai agențiilor Organizației Națiunilor Unite și cu alți actori naționali și internaționali. Problemele lingvistice, în special în contextul educației, au fost evocate în mod proeminent în cadrul consultărilor organizate. Era evident că folosirea limbii materne este extrem de importantă, reprezintă un element emotiv pentru multe comunități și este un aspect esențial al identității personale și comunitare. După cum a afirmat un reprezentant al unui grup minoritar: „dacă pierzi limba, îți pierzi identitatea”.

Grupurile minoritare cu care s-a în-

tâlnit Raportorul Special și-au exprimat în mod clar dorința de a menține și de a-și proteja drepturile lor lingvistice și capacitatea de a folosi limba maternă. Limba rusă este vorbită de o pătrime a populației din Republica Moldova, inclusiv de multe grupuri minoritare, care au susținut că lor ar trebui să li se permită să o folosească în mod liber, în mediul privat și public, fără discriminare. Raportorul Special a fost informat cu privire la cele trei modalități de școli cu predare într-o limbă a minorităților: (a) cele în care limba rusă este limba de predare, frecventate în mod tradițional de către minoritățile naționale; (b) cele în care limba rusă este limba de predare, iar ucraineana, găgăuza și bulgara sunt predate ca discipline de trei ori pe săptămână și unde istoria, cultura și tradițiile rușilor, ucrainenilor, găgăuzilor și bulgarilor sunt, de asemenea, predate o dată pe săptămână; și (c) gimnaziile experimentale și liceele în care învățământul primar și secundar se desfășoară în limba ucraineană sau bulgară ca învățământ în limbă maternă [7].

Persoanele care aparțin grupurilor minoritare, inclusiv bulgari, găgăuzi, ruși și ucraineni, și-au exprimat dorința de a avea parte de învățământ în limba maternă în școli și au semnalat, cu profundă îngrijorare, faptul că dispozițiile din Codul Educației din 2014 garantează doar limba de stat ca limbă de predare, provocând îngrijorări că învățământul în limbile minorităților va ajunge, în cele din urmă, dependent de disponibilitatea resurselor financiare. Importanța învățării și posedării limbii de stat a fost declarată în mod universal de către toți reprezentanții

minorităților consultate. Mulți interlocutori și-au exprimat îngrijorarea că predarea limbii de stat în școlile cu predare în limba minorităților este de o calitate scăzută și că profesorii responsabili de acest subiect n-au calificările dorite pentru a oferi o predare de înaltă calitate a limbii [7].

Din 2011, Ministerul Educației a implementat un proiect-pilot „Integrarea educațională a elevilor care vorbesc alte limbi prin extinderea numărului disciplinelor studiate în limba română”. În cadrul acestui proiect, 8 discipline în 32 de școli cu predare într-o limbă a minorității sunt predate în limba de stat. Peste 3000 de elevi sunt beneficiari ai proiectului. Acest proiect este un exemplu de politică practică, care ar putea contribui la găsirea soluției pentru această problemă. Cu regret, proiectul n-a fost implementat la nivel național.

În 2015, Guvernul a aprobat Programul Național pentru îmbunătățirea calității studierii limbii române în instituțiile de învățământ cu predare în limbile minorităților naționale (2016-2020). Bugetul pentru trei ani – 2016, 2017 și 2018 – a fost de doar 1.7 milioane MDL, motiv din care acțiunile incluse în Programul Național au fost realizate parțial. În acest context, afirmăm că o politică educațională pentru întreaga țară, care să promoveze studierea limbii de stat și să atragă comunitățile etnice să activeze în sectorul public ar putea influența pozitiv dezvoltarea durabilă a Moldovei.

Dezbinarea interetnică este deseori utilizată de politicieni în scopuri electorale. Pe parcursul campaniei electorale,

partidele politice deseori utilizează diverse nostalgii și fobii, în special cele moștenite din trecutul sovietic. Unele partide politice insistă asupra ideii precum că Republica Moldova este „al doilea stat românesc”, că „noi toți suntem români!” Alții, din contra, abordează subiectul limbii ruse, promițând să-i ofere statutul de a doua limbă de stat. În special, acest aspect a fost unul din cele abordate în campania electorală a PCRM în 2001, ceea ce a ajutat partidul să câștige alegerile, și a PSRM – ceea ce i-a ajutat să câștige un număr mare de voturi într-un Parlament fragmentat în 2014. Această exploatare a identității lingvistice și temelor geopolitice pentru interesele înguste de partid aprofundează scindarea și neînțelegerile în societate. Liniile de dezbinare cu multe fațete exploatate de politicieni împiedică un dialog constructiv în baza unor obiective și scopuri comune pentru un stat moldovenesc. În locul axării pe dezvoltarea coeziunii societale și integrării comunităților etnice, îmbunătățirea calității predării limbii de stat și dezvoltării loialității pentru țară în rândul cetățenilor săi, axarea dezbaterei în societate este reorientată către trei probleme de polarizare – limba română vs moldovenească, românii vs moldovenii, istoria României vs istoria Moldovei. Anume aceste probleme la moment domină dezbaterile publice [1].

Concluzii. În Republica Moldova este o societate multiethnică și multiculturală în care identitățile individuale ale persoanelor care aparțin minorităților sunt adesea multiple și în mai multe straturi. Este esențial ca această diversi-

tate inerentă să fie valorificată ca un atu important al țării. Cu toate că în mare parte relațiile inter-etnice și interconfesionale pașnice prevalează și există un cadru legislativ care asigură protecția drepturilor minorităților etnice.

Respectarea drepturilor minorităților nu este doar un mijloc esențial pentru a preveni tensiunile emergente, ci constituie un element instrumental al unei bune guvernări. În acest context Guvernul ar trebui să facă din protecția și promovarea drepturilor minorităților o parte importantă și solidă a agendei publice.

Republica Moldova a depus eforturi importante în crearea unui cadru legislativ și instituțional pentru protejarea și promovarea drepturilor minorităților. Aceste eforturi trebuie să fie completate cu acțiuni specifice și strategice pentru o punere în aplicare efectivă. Prevederi bugetare adresate planurilor, în mărimi suficiente, întărirea atenției instituționale pentru problemele minorităților, comunicarea și consultarea permanentă a grupurilor și a regiunilor minoritare și promovarea diversității, inclusiv prin reforma curriculumului școlar, sunt esențiale pentru atingerea rezultatelor cerute.

Educația rămâne a fi domeniul de interes prioritar stipulat de către toate minoritățile etno-culturale ale Republicii Moldova. De asemenea, educația, prin potențialul său enorm de influență și construcție, urmează să devină pilonul de bază în coeziunea și unificarea statului prin influența limbii și culturii românești, precum și prin păstrarea identității culturale a minorităților etnice.

BIBLIOGRAFIE

1. Consolidarea coeziunii sociale și a unei identități comune în Republica Moldova. Probleme cheie și recomandări practice. Chișinău, decembrie 2017.
2. Codul de Procedură Civilă Nr. 225/2003, art. 16 din Codul de Procedură Penală Nr. 122/2003.
3. Declarația ministrului de relații externe Serghei Lavrov, 1 septembrie 2022. știrile pro.tv.
4. Etnobarometru Moldova 2020, Centrul de Analiză și Investigații în Sociologie, Politologie și Psihologie „CIVIS”.
5. Legea Nr. 3465/1989 cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul RSS Moldovenești.
6. Legea nr. 173/1994 privind publicarea și intrarea în vigoare a actelor oficiale.
7. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=124548&lang=ro
8. Raport al raportorului special pentru problemele minorităților, realizat în timpul misiunii în Republica Moldova, nota secretarului.
9. Recensământul populației și a locuințelor. <https://statistica.gov.md/newsview.php?l=ro&id=5582&idc=30>

Prezentat: 4 septembrie 2022.

E-mail: roscaludmila@mail.ru